

VERDI OOPER "ERNANI" ESMAKORDSELT "ESTONIA" LAVAL

"Ernani" lavastuse trump oli rahvusvaheline solistide koosseis. Elvira osas säras leedulanna Asta Kriksšūnaite, kuningas don Carlona korea päritolu Itaalia solist Hyoung-Kyoo Kang.

Libretistid Francesco Maria Piave ja Giuseppe Verdi. Kirjanduslik alus Victor Hugo värssdraama "Hernani". Muusikaline julit Paul Mägi, dirigendid Paul Mägi ja Jüri Alperden. Lavastaja Arne Mikk. Lavakujundaja Liina Keevallik. Kostüümikunstnik Reili Evert. Valguskunstnik Airi Eras. Osatäitjad: Ernani Mihhail Agafonov (Venemaa) ja Vello Jürna; Don Carlo Hyoung-Kyoo Kang (Itaalia); Elvira Asta Kriksšūnaite (Leedu); de Silva Mati Palm ja Leonid Savitski; Elvira seltsidaam Riina Aireme; kuninga relvakandja Mart Madiste; de Silva relvakandja Mart Laur. Esietendus Teatro La Fenice's Veneetsias 9. märtsil 1844. Esietendus Rahvusoperis "Estonia" 27. jaanuaril 2002. (Käesolev kirjutis toetub Jüri Alperdeni juhataatud etendustele.)

Ooperigeneraator Verdi on "Estonia" laval olnud sagedane külaline – tema teoste lavalettoomine ühendab kogu maailma muusikateatrid mõttelisse võrgustikku nagu internet. Ainuüksi viimase kümne aasta jooksul on "Estonias" etendatud kuut Verdi ooperit: "Kuningas üheks päevaks" aastal 1992, "Don Carlo" 1994 (uuslavastus aastal 2000), "Nabucco" 1996, "La traviata" 1997, "Macbeth" 2001. Möödunud aastal Verdi 100. surma-aastapäevale pühendatud festivalil võis "Estonia" laval näha ka Dmitri Bertmani "Aida" (s)ekstravagantset tõlgendust Moskva eksperimentaalteatrit "Helikon". Nüüd lisandus nimekirja ka "Ernani". Arne Mikule on "Ernani" "Attila" (1976), "Luisa Milleri" (1981)

“Nabucco” ja “Macbethi” järel viies Verdi esmalavastus “Estonias”. Esimest korda kõlas Verdi “Ernani” Eestis juba 1860. aastal, tookord Tallinna saksa teatris ja ka saksa keeles. Rahvusooperi “Ernani” trump aastal 2002 on rahvusvahelise koosseisuga solistide ansambel.

Verdi ja romantiline ooper

Kui saksa romantilise ooperi viis tippu Wagner, siis itaalia romantiline ooper saavutas oma haripunkti Verdi loomingus. Wagnerile esimese suurema triumfi toonud ooper “Rienzi” esietendus Dresdenis 1842, järgnesid “Lendav hollandlane” 1843 Dresdenis, “Tannhäuser” 1845, 1850 tuleb Weimaris lavale Liszti dirigeerimisel viimane tähtis saksa romantiline ooper, Wagneri “Lohengrin”. Itaalia muusikasse tungisid romantilise ooperi jooned vähehaaval ja need ei omanud kunagi sellist mõju kui Itaaliast põhja pool asuvaltel Saksa- või Prantsusmaal. Erinevalt põhjapoolsetest maadest oli Itaalias olnud ooper pikka aega ainus oluline muusikažanr. Seal armastas ooperit kogu rahvas. See kõik soodustas omakorda ooperižanris ka tugevasti konservatiivset hoiakut. Verdigi on peale Reekviemi ja veel mõne vaimulikule tekstile loodud teose ja laulu ning ühe keelpillikvarteti loonud üksnes lavateoseid. Esimene neist valmis 1839, viimane 1893. Verdi ei eksperimenteerinud radikaalselt uute ideedega, tema loominguline areng kulges pigem rafineerituse ja tehnilise täiuslikkuse suunas. Itaalia ooper saavutas tema loomingus taseme, mida hiljem enam pole ületatud.

Erinevalt romantiseeritud looduse ja mütologiseeritud sümbolismi rõhutamisest saksa romantilises ooperis oli Verdi ideaaliks inimlik draama, püüd anda mõtteid edasi lihtsas vokaalses soolomeloodias kontrastina ohtlale orkestri- ja koorikasutusele prantsuse suures ooperis. Verdi loomingus esimene periood kulmineerus “Trubaduuri” ja “La traviataga” 1853. aastal, kusjuures 1851. aastal oli valminud teinegi Hugo draamale toetuv ooper “Rigoletto” – oma karakteritelt ja dramaturgialt ning meloodilise leidlikkuse poolest meistriteos.

1844. aastal valminud “Ernani”, eriti selle ooperi viimane vaatus ennustab kahtlemata helilooja tulevastele tippteostele omast suurt dramaatilisust ja tugevaid kirgi, mille keskpunktis on inimene. Donald J. Grouti raamatust “A History of Western Music” (New York, London, 1988) võib Verdi ooperite koh-

ta lugeda, et nende libretodes on sageli kesksel kohal tugevad emotsionaalsed situatsioonid, vastandamised, tegevuse kiire areng, kus tõepärasus ei ole omaette eesmärk. Suur osa faabulaist on jõulised “veri ja äike” tüüpi melodraamad, täis uskumatuid karaktereid ja naeruväärseid olukordi, kuid mis samas pakuvad rikkalikult võimalusi haaravatele, jõulistele ja raevukatele meloodiatele ning rütmidele, eriti on see omane Verdi varase perioodi stiilile [siis ka “Ernani”]. Mõningad konstruktsiooni tunnused on aga ühised paljudele Verdi ooperitele. Enamasti koosnevad need kõik neljast suurest osast, õigemini vaatusest, vahel ka kolmest proloogiga ehk kolmest vaatusest, mis on jagatud stseenideks nii, et ülesehitus läheneks neljavaatuselisele konstruktsioonile. Teine ja kolmas osa lõpevad tavaliselt tähtsa finaaliانسambliga, suur duett on enamasti kolmandas osas, neljas algab *preghiera* e. palvetamisstseeniga, sageli ka samalaadse soolomõtisklusega (eelistatavalt kangelase), mida tihti saadab koor. [Sama mudelit järgib ka “Ernani”.] Kõigis helilooja ooperis “Nabucco” [1842] “Falstaffini” [viimane ooper, 1893] on üks läbiv iseloomulik tunnus: primitiivne, meeleline, jõuliselt emotsionaalne mõjuvus ning vahetus ja selgus – sealhulgas kõigi nende detailide rafineerituses – ühendatuna äärmiselt lihtsa väljenduslaadiga. Verdi suhtumine romantilisse süžeesse on olemuslikult erinev võrreldes põhjapoolsemate romantikutega, Verdis on enam klassikut kui romantikut.

Verdi “Ernani” ja Hugo “Hernani” kui ajastu mässuvaimu kandjad

Ohtralt harrastatud muusika kõrval oli Itaalias oluliseks küsimuseks rahvuslus. Mitmed Verdi varaste ooperite koorid kajastavad rahvuskaslaste patriotismi ja itaallaste rahvuslikku ühtekuuluvustunnet. Kaks aastat (1842) enne “Ernani” loomist lavale tulnud “Nabucco” tõstis Verdi rahvuskangelaseks – kuulus orjade koor “Va, pensiero” tegi Verdilt itaallaste jaoks sümboli, millise maine omandas eestlastele mõnikümme aastat hiljem luuletajana Lydia Koidula, pisut üle sajandi hiljem muusikuna Gustav Ernesaks. Isamaalise vaimuga itaallastele sai peaaegu sama oluliseks vandenõulaste koor “Ernani” III vaatusest. Hüüti “Viva Verdi!”, parafraaseerides monarhistlikku loosungit “Viva Vittorio Emanuele Re d’Italia! (elagu Itaalia kuningas Victor Emanuel)”, mille algustähed viitasid jällegi Verdile. “Ernani” süžee peegeldab tege-

likult kogu Euroopale neil aastail nii iseloomulikkumässuvaimu, rahvuslaste vastuhakku võõrale võimule. Teema on laiemas tähenduses kanded peaaegu kõigis Verdi 1840ndatel aastatel loodud ooperites: esimese suurema menu toonud "Nabuccos", "Lombardlastes" (1843), "Jean d'Arcis" (1845), "Legnano lahingus" (1849). Pole juhus, et Verdi tuli pärast pikka otsimist mõttele valida oma uue ooperi aluseks just Hugo 1830. aastal, pool aastat enne Pariisis puhkenud Juulirevolutsiooni valminud draama "Hernani". Samal aastal valmis ka romantismiajastu maalikunsti sümboleid – Delacroix' "28. juuli 1830 ehk Vabadus viib rahva barrikaadidele", Prantsusmaal kehtestati konstitutsiooniline monarhia ja võeti kasutusele trikoloor. Mässud ja rahvuslikud revolutsioonid isevalitsuse ja võõra võimu vastu ning rahvusriikide moodustamise eest puhkesid XIX sajandi esimesel poolel kogu Euroopas, ka Itaalias. 1831. aastal asutas itaalia tulisemaid isamaalasi Giuseppe Mazzini ühingu "Noor-Itaalia", mille loosungiks oli "Ühendatud vabariik!" (Itaalia ühines 1860, Saksamaa lõplikult 1867, mõlemal võeti kasutusele trikoloorid); sellele järgnes 1834. aastal "Noor-Euroopa", mis lagunes hiljem "Noor-Saksamaaks", "Noor-Poolaks", "Noor-Prantsusmaaks", "Noor-Hispaaniaks" ja "Noor-Šveitsiks". Mazzinist sai ka 1830ndatel aastatel Saksa revolutsiooni üks juhte. Talle kuulub ka lause: "Ei ole pühamat kutset maa peal kui vandeseltslase oma, kes tasub kätte inimkonna kannatuste ees; märtrisurm on ikka viljakas." "Ernani" nimikangelaseski võib näha vandeseltslasest märtrit. Kõige selle taustal on 1844. aastal "Ernani" sisus näha üsna ilmet allegooriat Itaalia nende sündmustega, rääkimata selle kirjandusliku allika, Hugo värssdraama esiklavastuse ajastatusest Prantsusmaal.

Hugo värssdraama "Hernani" lavale tulek Prantsusmaal tähistab ühtlasi romantismi võitu klassitsistliku teatri üle. (Eesti keelde tõlkis selle 1924. aastal Johannes Semper, eesti laval võis seda esmakordselt näha Pärnu "Endla" teatris Üllar Saaremäe lavastuses sügisel 2000), Hugo 1827. aastal valminud draama "Cromwell" eessõnast sai prantsuse romantismi manifest.

Seepärast olnuks vahest õigem kasutada ooperi peategelase kohta eesti keeles romantilisemat ja õilsamahõngulist sõna "mässaja", mitte "bandiit", mis eesti keeles omandab pigem mõrtsuka ja röövli tähenduse (kujutlegem nüüd veel Schilleri draamat

tõlgituna eesti keelde "Röövlid" asemel "Bandiidid"!).

Verdi jaoks tähistas teos edasimineku muusikalise dramaturgia alal – "areng" ei piirdu enam ainult ühe numbriga, vaid on jälgitav läbi teose. Veel üldisemalt, muusika ajaloo seisukohalt, on "Ernani" teos, mis tegi Verdi kuulsaks ja üheks rohkem esitatud autoriks terves Euroopas, mitte enam üksnes Itaalia pinnal.

Victor Hugo näidendi järgi (kes pidas oma draama ümbertegemist ooperilibretoks kaua aega kunstiteose solkimiseks) valminud loos on Ernani kuningas don Carlo pärast oma varanduse kaotanud hispaania aadlik, lindprii. Tema isa on tapetud, elukohaks on mässuliste laager mägedes, aadliseisusest järele vaid uhkus. Naist, keda ta armastab, – Elvirat – tahavad endale veel kaks, Ernani kõrreldes ülekohtuselt soodsa ühiskondliku positsiooniga meest. Konkurendiks pole mitte üksnes Elvira onu ja hooldaja de Silva, vaid kuningas don Carlo ise (sünnimused toimuvad aastal 1519). Seejuures on Ernani alust süüdistada kuningat oma isa surmas. Iga kohutamine Elviraga tähendab Ernani eluga riskimist. Ehtromantilises sündmuste keerises saab Elvirast kuninga pantvang ning Ernani ja de Silva ühendavad jõud vandenõus kuninga vastu. Ernani jaoks on see surmaleping, tema elu sõltub edaspidi de Silva tahtest. Salk vandenõulasi otsustab kuninga, keda tahetakse kuulutada Saksa-Rooma riigi keisriks Karl V-ks, mõrvata, liisk langeb Ernani. Nõustudes don Carlo tapmise au loovutama de Silvale, vabaneks ta sõlmitud surmalepingust; kuid põledes soovist kätte maksta oma isa ja kaotatud varanduse eest, ei võta Ernani pakumist vastu. Don Carlo kuuleb küll vandenõu pealt, kuid vast kroonitud kirikliku suurriigi keisrina ilmutab ta halastust ning lubab Ernani ja Elviral abielluda. Seebiooper lõpeks siin, pärisooperis ilmub pulmapeol pruutpaari juurde de Silva, kes nõuab Ernani surma. Aadliku au nõuab lepingu täitmist.